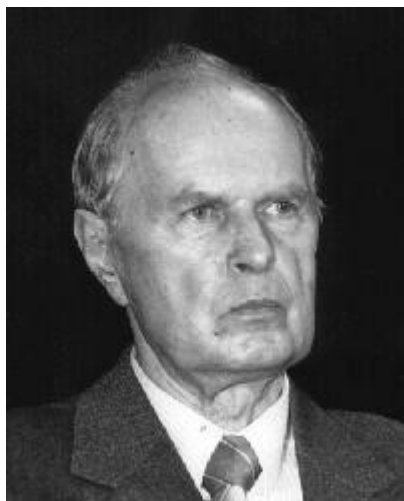

*Alexej Pludek***Autor: A. J. Tůma****Část 3. Vabank**

V okamžiku srpnové invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa pobývala velká část českých Židů v zahraničí. Mnoho profesorů bylo na stážích na zahraničních univerzitách. K těm, kteří se odtud nevrátili, přibýly tisíce dalších Židů, kteří emigrovali bezprostředně po srpnu. Ačkoli židovští intelektuálové vesměs podporovali Izrael a z postoje k šestidenní válce učinili jedno z nejžhavějších témat domácí politiky, drtivá většina z nich nepřesídlila na Blízký Východ, ale na Západ, často do německojazyčné části Evropy. Namátkou satirik Gabriel Laub se etabloval v západním Německu, stejně jako novináři Vilém Fuchs a Bedřich Utitz. Ludvík Aškenázy zakotvil v Rakousku, literáti Jan Písek nebo Richard Glazar v Basileji. Do emigrace odešlo celkem šest tisíc příslušníků židovských náboženských obcí, to znamená zhruba třetina. Kolik bylo emigrantů židovského původu celkem, lze jen odhadovat, proporčně k jejich celkovému počtu to však bylo zřejmě výrazně více než u ostatních částí československého obyvatelstva.

Padesátá léta v Československu mají nálepkou antisemitská, do určité míry – a zcela specifickým způsobem – oprávněnou. Prezident Antonín Novotný ostře zaútočil na sionismus ihned po nástupu do funkce v roce 1957. Jeho pád na začátku roku 1968 byl symbolickým startem „polednového vývoje“. Německý historik Martin Schulz Wessel označil „boj proti antisemitismu“ za jeden z „nejúžasnějších a nejpozitivnějších aspektů pražského jara“.

Na druhé straně po celá šedesátá léta už požívala židovská náboženská menšina respektovaný a chráněný status. Disponovala sítí synagog a modliteben, měla na rozdíl třeba od katolíků tolerované kontakty k souvěrcům v zahraničí, vydávala vlastní tiskoviny, a dokonce měla možnost díky síti smluvních obchodů zásobovat své členy košer potravinami. Důležitou roli hrála silně pociťovaná židovská identita. I k režimu loajální nebo dokonce v KSČ angažovaní Židé se vesměs postavili proti československé zahraniční politice v momentě, kdy došlo k roztržce východního bloku s Izraelem. Dávali najevo, na jaké straně stojí, a požadovali plný respekt k Izraeli jako k domovu všech Židů, odkazujíc na příslušné historické kontexty. Na konci roku 1963 přednesla Rada židovských náboženských obcí požadavek na zvýraznění důležitosti holokaustu ve vyučování dějepisu. Na jaře 1968 už žádala neomezený styk se židovskými organizacemi v zahraničí. Dalším návrhem bylo uznání tzv. „rasové perzekuce“ za rovnocennou perzekuci politické; šlo zde o to, že procesy padesátých let měly být prohlášeny za antisemitsky motivované, a Židé proto měli být nejen rehabilitováni jako ostatní postižení, ale také speciálně odškodněni na základě etnického klíče. V rámci obrodného procesu prudce stoupl počet vydávaných knih a článků s tématem pražské židovské literatury, židovské identity a holokaustu. V knize „Paměť a genocida“ (Barša, 2011) autor uvádí, že se u nás až

do druhé poloviny šedesátých let o holokaustu prakticky nemluvalo. Perzekuce Židů byla obecně vnímána jako jeden z řady nacistických zločinů; neměla tedy exkluzivní a pro Židy využitelný význam. Právě až na konci šedesátých let se v mezinárodním měřítku stal „fakt minulé perzekuce zdrojem vysokého morálního ocenění příslušníků dané skupiny“ (Barša).

Jedním z prologů pražského jara byl IV. sjezd spisovatelů v červnu 1967. Právě tady silně rezonovalo izraelské téma, v jehož kontextu se účastníci ostře vymezili vůči režimní politice. Kriticky naladěni autoři (včetně bývalého stalinisty Pavla Kohouta) poprvé organizovaně na oficiální platformě zaútočili na státní cenzuru, a to právě v kontextu toho, že nepřipouštěla k diskusi argumenty, zpochybňující jednostranný pro-arabský pohled na blízkovýchodní konflikt.

Teorie o sionistickém pozadí pražského jara se během normalizace promítly do některých uměleckých děl, z nichž nejproslulejší je zřejmě román *Vabank*, který vyšel v roce 1974 v nakladatelství Československý spisovatel. Jeho autor Alexej Pludek (1923-2002) byl český básník a spisovatel, zaměřený zejména na žánr sci-fi. Patřil mezi konzervativce, odmítající tzv. obrodný proces a podporující normalizační politiku KSČ. Zajímavé je, že už v roce 1968 otevřeně teoretizoval o rozdělení Československa na dva národní státy. Po listopadu 1989 kandidoval za **Levý blok** do **federálního shromáždění** a jako poslanec působil až do **zániku Československa**. V jeho díle i v postojích projevovaných v krátkém období relativní názorové plurality začátkem devadesátých let se projevoval český šovinismus včetně onoho pozoruhodného mixu antisemitismu a antigermanismu. Pludek se také projevoval kriticky např. k politice zvýhodňování menšin, zároveň jsou u něj patrné sympatie k rusofilním až panslavistickým tendencím.

Hrdinou psychologicko-politického románu *Vabank* je úspěšný odborník, politicky poněkud naivní inženýr Bohata, který se vrací z delšího služebního pobytu v arabských zemích a je konfrontován s kulturně-politickým kvasem mezi pražskými elitami konce šedesátých let. Postupně, na základě osobních kontaktů s protagonisty pražského jara, dospívá k poznání, že je svědkem kontrarevolučního spiknutí se sionistickým pozadím.

Bohatovýmá očima čtenář pozoruje a hodnotí společenské poměry. Specifickou roli má v příběhu jeho palestinský přítel Mamduh Selim, který coby dítě osobně prožil peklo v Dejr Jásinu. Jeho antisemitské názory Bohatovi připadají příliš radikální a spekulativní, ale postupem času je na základě detailnějšího vhledu do zákulisí pražské kulturně-politické scény přejímá, i když jakoby neochotně a v permanentním údivu nad sebou samým. V románu vystupují pod pozměněnými jmény snadno identifikovatelné reálné postavy (např. Milan Kundera, Eduard Goldstücker, **Václav Havel**, Gabriel Laub a další). V protikladu k intrikám těchto bezcharakterních pseudoelit, placených ze Západu a usilujících o zničení socialismu a především o osobní profit, stojí Bohatův kamarád z mládí, poctivý a neúplatný komunista Tomek (snad Pludkovo alter ego...), na jehož ideové pozice Bohata postupně přechází. Stojí za pozornost, že Tomek zde symbolizuje i kontrast čistého venkova (navíc moravského!) a dekadentního bahna velkoměsta, které je živnou půdou pro vadné charaktery a politické dobrodruhy. Protagonisté pražského jara, u nichž autor často až karikaturně zdůrazňuje židovský původ, postupně ovládají rozhodující místa v médiích a v kultuře. Píší nihilistické a

pornografické knihy a články do časopisů, řízených jejich sourasovci. Díky spřáteleným kruhům jsou jejich literární škváry uměle propagovány a vydávány v cizině, přičemž honoráře za ně vyplácené ve skutečnosti jen legalizují financování kontrarevoluce ze Západu. Ačkoli je Bohata šokován příchodem vojsk v srpnu 1968, uznává, že je to lepší řešení, než aby celá společnost propadla rozkladu a zvrácenosti, jaké zosobňovali jím zblízka poznání „osmašedesátníci“. Vyvrcholením knihy je apel proti imigraci – člověk může nakonec za všech okolností svůj potenciál skutečně naplnit jedině v zemi, v níž se narodil.

Jednou z nejhůře vyznívajících postav knihy je Ludvík Horský, mocný manipulátor, jehož amorálnost je symbolizována vztahem k ženám; např. jednu ze svých milenek nutí k potratu.

Horský totiž pohrdá každým, protože se tváří nadřazeným, vyvoleným či jakým, ačkoli na to nemá žádný nárok, je spíše povrchní a líný, i když inteligentní; schopnost dělat intriky a hrát si na šedou eminenci, využívat pokoutně sesbíraných informací k zauzlování vztahů mezi lidmi ve svůj prospěch, ukájet svou ambicióznost, to nebývá znakem výjimečných schopností, ale spíše symptomem sobeckého charakteru, v jeho případě skoro rodového.

O Horského kořenech není pochyb: jeho praděd Bergmann přišel z Haliče „jako hadrník a do pěti let byl majitelem hospody, do desíti tři hospod a palírny a věřitelem půlky vsi“.

Děd Horského koupil v chabrusové akci vídeňských bank statek, ale rozparceloval jej, parcely výhodně prodal a peníze uložil ve švýcarských bankách. Lichvář nemiluje práci, ale majetek, spekulací a prodejem pozemků vydělá víc než padesátiletým hospodařením na půdě, k níž beztak nemá žádný vztah.

Horský jezdí do Paříže, kde dostává instrukce od jistého vlivného emigranta jménem Levít. Další karikaturou je Neumann, ředitel Ústavu pro sociologii kultury, nad nímž Bohata udiveně kroutí hlavou, protože „neumět česky a řídit českou ediční politiku, to je také možné jenom u nás“. Neumann mluví lámanou češtinou a jeho původ je naznačen třeba vztahem k Bezručovi:

„Ten Petr Bezruč třídní nepřítel, bejt antisemita, a proto nevyšla u nás tak dlouho, dokud já tady dýchat. Rozuměla? Takovej poet v naše česká kultura nebejt a fertig!“

Bohata občas vede hovory se svým arabským přítelem hadžim Selimem na téma Židé:

Hadži: „Co kdy učinili k rozmnožení lidského štěstí? Ani dobrým slovem neuctili ostatní národy, nikdy nikoho nepochválili než sebe...“

Bohata: „Byli pronásledováni, trpěli...“

Hadži se usmál. Něco v jeho úsměvu Bohatu zarazilo; tak se usmíváme nad tím, co jsme tisíckrát vysvětlovali, a po tisíci a prvé slyšíme tutéž otázku jako před první odpovědí. Nezasvítíl očima, v jeho ruce se nezaleskl nůž, ne, bylo to vlastně horší, úsměv neměl daleko k pohrdání.

„Kdy, řekněte mi, kdy trpěli? Pracovali snad někdy jako nevolníci? Byli prodáváni jako otroci? Naopak, sami s nimi obchodovali.“

Bohata stačil vyslovit pouze jedno slovo: „Ghetto...“

Ale hadži jenom mávl rukou: „Výsadní teritorium, část města se samosprávou, to neměli ani vaši lidé ve vlastní zemi. Byli to obchodníci s mezinárodními styky.“

Bohata se ještě nedal: „Pogromy...“

Hadži se začal vztekat: „Ano. Když zoufalí chudáci, z nichž sedřeli kůži, oplatili jejich násilí násilím na jediném z nich, byly zabity tisíce těchto chudáků v nejbližší válce. Za oko tisíc očí, za zub deset tisíc zubů. Pěkné utrpení.“

„A co fašismus? Němci zabili pět milionů Židů! Pět milionů nevinných lidí!“

„Padesát miliónů nevinných lidí bylo za války zabito. A kdo na ní vydělal, to jste nebyli vy, to ne. Odkud myslíte, že proudí dnešní miliardy dolarů do Izraele? Z koho byly vydřeny?“

Při jedné návštěvě Selima v Praze se najde mrtvé tělo vlivného sionisty Gordona (další odkaz ke skutečné události, zavražděný se ve skutečnosti jmenoval Charles Jordan) a Bohata je přesvědčen, že vraždu má na svědomí hadži se svými arabskými kumpány:

„Noviny naznačují, že to nemohl udělat nikdo jiný. Zdá se to být i logické.“

Mamduh Selim se opřel oběma rukama o okraje křesla a naklonil se kupředu, aby zdůraznil to, co říká: „Byl jsem na tiskové konferenci s vašimi redaktory, jako host, samozřejmě. Viděl jsem je; někteří jako by ani nebyli vaši redaktoři. Stačí se podívat na jejich tváře a pozorovat, jak na co reagují. Vaše země je nezajímá, váš lid je jim lhostejný. Znají se navzájem, v celém světě se navzájem podporují. Na úkor každého. I vás.“

Další figurou je slizký Míša Taub:

Postrádal optimismus přinejmenším od chvíle, kdy ho navštívil dopisovatel francouzského L'Express Michel Solomon a oznámil mu stroze, že věc je prohraná, Rusové to tak nenechají, jinak by to tady schlamstli Američané. Komu všemu své varování sdělil, Solomon neprozradil, ale Míša si jasně uvědomil, že předvčirem náhle ujel na zahraniční dovolenou Milan Klen s rodinou, včera uháněl do Rakous Hanuš Dušek, Ludvík Horský se uklidil do Říma, ba i ten Vašek Bobek nahonem navštívil svého strýčínka v Mnichově.

Se Solomonem se sešel třikrát, poradil mu, s kým by měl hovořit, o kom má v zahraničí psát pochvalně a koho zesměšnit, koho označit za konzervativce, koho z našich spisovatelů a vědců propagovat a koho ne, komu vydat knihy či zamítnout, jsou-li už někde nabízeny k překladům, sám napsal pro L'Express informativní text o připravovaném překladu svého bestselleru u vídeňského Waldena a pozeptal se, kolik za text dostane a kdy a kde si může vyzvednout honorář. Ostatní ho v této chvíli už přestalo zajímat.

(...)

Ujel směr Vídeň. Za Prahou se ani neotočil. Praha nebo Vídeň, jeho toulavému srdci to bylo jedno. Jsem doma všude, kde mám dobré bydlo. (...) ať si tady vlastenčí Tomek a jemu podobní, mou vlastí je širý svět.

Syn Oty Šika (též Otto Schick) vzpomíná (pametnaroda.cz, 20. 8. 2020): „Otec to vzdal už v dubnu šedesát osm, když si odvezl do Rakouska svoje manuskripty i peníze.“ A dodává, že prý ho k tomu vedla ostražitost vypěstovaná lety strávenými v nacistickém koncentráku.

Pludek ve Vabanku uvádí na scénu dva židovské typy – sionistické intrikány, jimž jde o rozklad společnosti, jako je Horský (Dušek nebo Horský navíc patří zjevně k těm, kteří „klamou jménem“). V kontrastu k nim je tu typicky židovské jméno Taub, jehož nositelem je malý člověk, jehož jedinou ambicí je osobní prospěch. Míša Taub je vyličen takřka v klasickém duchu tradičního antisemitismu jako zbabělý, vykořeněný faunovský parazit, který neustále těká, aby z každé situace našel pro sebe tu nejpohodlnější a nejvýnosnější cestičku:

Tu kšeft, tam kšeft, tu děvka, tam děvka, něco ve tvrdé valutě ulito na kontě v západním Německu nebo ve Švýcarech, v Československu tuzexové bony, není zkrátka pro nápadnou práci ve vysokých polohách. To není dobré, to přitahuje pozornost. Nevěří Hanuš Duškovi, který se svým typickým úsměškem tvrdí, že Češi naletí na jakoukoli hláсанou humanitu, rozdali by se až do podvlékaček, jen když se jim poklepe po rameni, toho je třeba využít. Zadrnkat na strunu spravedlnosti a zároveň si něco vymyslet, aby měli aspoň nějaký komplex viny.

Pak budou pochodovat podle našich not a ještě si budou myslet, že je to jejich národní písnička. To však není Míšova metoda. Nemít příliš mnoho, ale také ne málo, nepopouzet závistivce, ale mít víc než dost, to je jeho ideál od narození, nebo ne-li od narození, tedy od chvíle, kdy dítě rozum bralo a na kšefty si hrálo. Podle táty, jenž měl docela malý podnik, podniček, kde byl sám se svým mladším bratrem, strýcem Ervínem, (...) obchodovali metodou úvěru, a nikdy neprodělali, to spíš prodělali ti, kdo na nich byli závislí, pokles cen, změnu konkurenceschopnosti nebo nabídky či poptávky v jedné zemi vyrovnávali exportem do jiné země, pracovali spíš styky než znalostmi, ale styky jsou, konečně, vrcholem znalostí, kdo to neví, mnoha věcem na světě nerozumí a neporozumí.

Zbývá dodat, že i zahraniční novinářům, podporujícím přímo v Československu pražské jaro, dává Pludek výmluvná jména: z Francie přijíždí Michael Solomon, z USA Isaak Boguslavski a z Anglie Samuel Goldman.

Po listopadu 1989 je *Vabank* reflektován jako mimořádně odpudivý příklad normalizační tvorby, v odborné literatuře i v diplomových pracích, přičemž vášnivá kritika je věnována ani ne tak jeho literárním kvalitám či politickým kontextům, ale především jeho popisu pražského jara coby sionistického spiknutí. Ve stejném duchu byl ovšem román hodnocen už brzy po svém vzniku v českém exilovém tisku.

Ivan Binar označil *Vabank* za „zrůdně antisemitský“ a „zcela lživý“ v článku publikovaném v jednom z nejvýznamnějších exilových časopisů Západ.

Zajímavý text vyšel o Pludkovi v *Listech*: „Jeho zvilost vůči židům se snoubí s nevraživou závistí pocitovanou k tak zvané intelektuální elitě, jak nazývá lidi vzdělanější, způsobilější a také úspěšnější než je on sám. Klasický i klinický případ. Jsou totiž místa v Pludkově knize – a jen některá jsme uvedli – kdy člověk musí pochybovat o autorově duševní rovnováze.“ (*Listy* 1974, 5/6). Článek je podepsán šifrou „JK“.

Listy založil v roce 1971 v římském exilu **Jiří Pelikán**, novinář židovského původu, shodou okolností jeden z oněch kosmopolitů, kteří byli podle Pludka hybateli pražského jara. Po **únoru 1948** byl Pelikán předsedou **akčního výboru** na vysokých školách, který měl kontě vyhazovy tisíců studentů. V letech 1955 až 1963 zastával funkci generálního tajemníka a předsedy zbolševizovaného **Mezinárodního svazu studentstva**. V této době mj. pomáhal Státní bezpečnosti vylákat představitele studentského hnutí Dietera Konieckého do východního **Berlína**, kde byl zatčen **východoněmeckou** policií, tajně dopraven do Prahy a tady v květnu 1961 odsouzen k deseti letům vězení za údajnou špionáž. V roce 1963 se Pelikán přiklonil k liberálnímu křídlu KSČ a byl dosazen na pozici **ústředního ředitele Československé televize** – prioritním úkolem bylo, aby využil svých mezinárodních kontaktů a „otevřel okna“ na Západ. Po emigraci v roce 1968 přesídlil do Itálie a stal se poslancem **Evropského parlamentu** za Italskou socialistickou stranu. Po listopadu se objevil v Praze jako poradce Václava Havla. Spolupracovnicí StB byla i Pelikánova manželka, herečka

Jitka Frantová, kterou roku 2015 vyznamenal **Miloš Zeman** (viz např. cs.wikipedia).

Šifra JK dále ironizuje, že ve Vabanku kladní hrdinové milují svou vlast a „v jejich zření je plno dojemného lyrismu“, zatímco protagonisté pražského jara jsou kosmopolité bez domova a bez zásad, což je podle JK mimořádně směšná představa, hodná klinické diagnózy.

Pod šifrou JK se podle všeho skrývá Jan Štern, bývalý stalinista, který se rovněž podílel na poučnorových revolučních čistkách na vysokých školách. Jeho útočné články v Tvorbě jsou uváděny jako jedna z příčin sebevraždy básníka Konstantina Biebla (cs.wikipedia). Později se ovšem stal mluvčím Charty 77 a po listopadu jedním ze zakladatelů Občanského fóra.

Je příznačné, jak jsou samizdatové kritiky Vabanku prošpikovány starostmi o Pludkův psychický stav. Hemží se to výrazy jako „námět pro psychiatra“, „duševní porucha“, „klinická diagnóza“, „pochybnosti o duševní rovnováze“. Slavná jsou v tomto směru vyjádření dua Škvorecký-Salivarová. Ačkoli z čistě literárního hlediska vzato, podobných agitek pochybné úrovně vycházela v normalizační ČSSR celá řada, mimořádné vášně v dalekém Torontu vyvolal právě *Vabank*. Přesněji řečeno ta jeho linie, která sleduje údajné židovské stopy v procesech pražského jara. Román způsobil tak silné emoce, že Škvorecký přešel od literární kritiky rovnou k diagnostikování autora: „Ne každá duševní porucha pramení z pocitu sexuální méněcennosti. Existuje také šílenství projevující se různými druhy obsesí. Typickým projevem jedné takové obsese je román *Vabank* od Alexeje Pludka.“

V tomto článku Škvorecký tak trochu míchá dohromady své vlastní obsese. Kdo podle něj používá označení „osoba židovského původu“, nemluví normálním jazykem, nýbrž „stalinštinou“. A následují narážky na *Árijský boj*, *Der Stürmer* či na paralely československého komunismu s Třetí říší. Škvorecký má ostře nabito: literatura jako *Vabank* je podle něj námětem „spíše pro psychiatra, než pro literárního vědce“. Ani Zdena Salivarová se ve sžíravě ironické recenzi „Pludek jde na *Vabank* a Levít je prevít“ netají osobním zaujetím a stěžuje si třeba na to, že zrádným románovým emigrantem Bruno Levítem si snad Pludek dovolil myslet přímo Pavla Tigrida!

(Škvorecký, Josef: Několik poznámek k psychopatologii současné české prózy. In: Škvorecký, Josef – Brousek, Antonín: *Na brigádě*. Toronto, Sixty-Eight Publishers 1979. Salivarová, Zdena: Pludek jde na *vabank* a Levít je prevít. In: *Svědectví*, roč. 12, č. 48).

Nad jistými tématy kdekdo ztrácí klid a začíná argumentovat poněkud hystericky. Nemělo by i tady zaznít podezření na psychickou labilitu některých autorů? I když jistě mají ke svému postoji dobré důvody. Dnes je přece všeobecně známo, že antisemitismus je duševní porucha. Třeba v eseji „Antisemitismus: Nemoc myslí“ bývalý prezident Amerického institutu psychoanalýzy Theodore Isaac Rubin klasifikuje antisemitismus jako „psychiatrickou neorganickou patologickou maligní emoční nemoc“, kterou nelze odstranit bez důkladného pochopení její „psychodynamiky“ – příčin, zdrojů, vzniku, projevů, následků, vývoje a stupňů onemocnění přes fázi neurotickou až po psychotickou a psychopatickou. Ta v různých zemích a dobách „metastazuje“, šíří se nákazou ze svého zdroje (lidovky.cz: Kuras, B. – Bigotnost jako psychická nemoc).

A vynořuje se přízrak psychoanalýzy. Už Freud věděl, že antisemitismus je patologickým vyjádřením nenávisti Nežidů plynoucí ze závislosti k nadřazené židovské rase. A podle Adorna jsou za antisemitismem komplexy frustrovaných, chudých a sexuálně nenaplněných. Nemá nic společného s vlastnostmi Židů, nýbrž je výsledkem individuálních psychopatologií jejich kritiků (co že to psal Jan Štern v Listech?). Jiné pohledy jsou v menšině, jeden nabízí A. Macdonald: „Pokud někdo skóruje vysoko na škále antisemitismu, může to spíše znamenat, že má lepší přístup k informacím, než že měl patologické dětství.“ (Viz Bakalář, R.: *Tabu v sociálních vědách*).

Literárně zřejmě nejlepší Pludkovo dílo je podle Wikipedie také podezřelé:

„*Nepřítel z Atlantidy* (1981), historický sci-fi román, třetí díl volné trilogie o starověkých civilizacích. Román se odehrává v bájně **Atlantidě** nedlouho před její zkázou. V tomto díle dotáhl Pludek boj proti spiknutí až v rasisticky pojatý obraz nepřítele, kterým jsou černovlasí lidé s velkými nosy, obchodníci, kteří svým kupčením zpochybňují základní hodnoty státu.“

Po listopadu 1989 se antisemita Pludek rovněž podílel na vzniku Slovanské unie, která se netajila obdivem k politice ruského nacionalisty **Vladimira Žirinovského**. Snad jen jako ilustraci absurdity tohoto světa připomeňme, že Žirinovského původní jméno je Ejdelštein...